

УДК 94:728(477.51)«17»(093)

Юлія Фурсова

ЩОДО ОЗДОБЛЕННЯ ГЕТЬМАНСЬКОЇ САДИБИ КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО В БАТУРИНІ НА ВУЛ. КИЇВСЬКІЙ (НА МАТЕРІАЛАХ ФОНДУ № 51 ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ, М. КИЇВ)

DOI: 10.5281/zenodo.4655980

© Ю. Фурсова, 2021. CC BY 4.0

Мета дослідження полягає в аналізі наявних публікацій, що стосуються оздоблення гетьманської садиби К. Розумовського на вул. Київській у м. Батурині (сучасна адреса – вул. В. Юценка, 47). Також стаття вводить до наукового обігу історичні джерела, які стосуються зазначеної теми й зберігаються в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ. Подані у статті матеріали дадуть змогу розширити знання про забудову Батурина в середині XVIII ст. **Основним завданням** цієї публікації є виявлення доказів, які б дозволили з'ясувати архітектурний стиль палацу, отримання інформації щодо майстрів, які були задіяні на будівництві гетьманської садиби. **Наукова новизна** полягає у здійсненому вперше комплексному аналізі публікацій та введенні до наукового обігу нових архівних матеріалів з фонду № 51 Центрального державного історичного архіву України, м. Київ. Тема гетьманської садиби К. Розумовського є важливою для наукового дослідження в загальному контексті вивчення історії гетьманської столиці Батурина, життя і діяльності гетьманів, які мали резиденцію в Батурині. Під час підготовки публікації автором були використані **загальнонаукові методи** історичного дослідження. **Висновки:** Попри наявні попередні наукові розвідки, на сьогодні залишається безліч нез'ясованих питань щодо гетьманської садиби К. Розумовського, яка розташовувалась у гетьманській столиці Батурині по вул. Київській. Вивчення цієї теми дає змогу поглибити наявні відомості про гетьманську садибу К. Розумовського та в подальшому зобразити її малюнок-реконструкцію з метою представлення в музейній експозиції. Порушена автором проблема не розкрита повною мірою, адже зазначена тематика потребує подальших наукових досліджень.

Ключові слова: гетьманська садиба, гетьман Кирило Розумовський, Батурина, архітектурний стиль, Експедиція Батуринського та Глухівського будівництва.

Результатом багаторічної та системної роботи представників козацької старшини став указ імператриці Єлизавети Петрівни від 5 травня 1747 р. «Про буття в Малоросії гетьманові за колишніми норовами і звичаями». У новому указі імператриці Єлизавети, датованому 1748 р., було зазначено: «повелено город Батурин возобновить, церкви Божии построить и привести в прежнее бывшее

его состоянии»¹. Відповідно до імператорського указу від 24 липня 1750 р. «Малороссийскому Гетьману резиденцию свою имеют в Батурине, так как и прежние Гетьманы оную там же имели, и бывший тамо город возобновить; а при заложении онаго учинить освящение по церковному обыкновению»². Всі ці вище зазначені документи передбачали розбудову гетьманської столиці і, відповідно, будівництво гетьманської садиби Кирила Розумовського.

Проблеми, що стосуються порушеної теми, нині залишаються не розв'язаними повною мірою. Окремі дискусійні питання із зазначеної проблематики попередньо розглядались у працях М. Тереха, М. Герасько, П. Нечипоренка, О. Коваленка.

За темою дослідження авторка вже підготувала та опублікувала дослідження, у яких були розглянуті будівлі, розташовані на території садиби станом на 1765 р. Питання постачання будівельних матеріалів та надходження коштів, спрямованих на потреби будівництва вище зазначеної садиби, авторка також намагалася проаналізувати в попередніх публікаціях³. Тож, згідно з наявними на сьогодні науковими розвідками, садиба гетьмана К. Розумовського на вул. Київській станом на 1765 р. складалася з головного гетьманського палацу, двох флігелів, службових приміщень для проживання музикантів та архітектора. Безперечно, на території садиби розміщувалась значна кількість службових будівель: кухні, гардеробні, каретні, стайні, комори. Головний гетьманський будинок мав 11 кімнат та 5 сіней. У ньому було облаштовано 8 печей, облицьованих калузькими кахлями. У всіх кімнатах палацу були дерев'яні підлоги. Найбільша парадна зала була покрита сибірським листовим залізом, а стеля оздоблена алебастровою ліпниною. У більшості кімнат стіни були обклеєні шпалерами різних кольорів, а стелі оббиті полотном з побілкою: «стены оббиты разных цветов бумажными обоями»; «Стены оббиты холстом с выделкою и выбелены, а в одной комнате красными бумажными обоями»⁴.

У цій статті авторка хоче зробити спробу більш детально розкрити питання як зовнішнього, так і внутрішнього оздоблення гетьманської садиби К. Розумовського по вул. Київській та навести докази щодо архітектурного стилю гетьманського палацу та садиби загалом.

У Центральному державному архіві України (м. Київ) у фонді № 51 міститься чисельна документальна база, яка допомагає розкрити зазначене питання, і яку авторка спробує проаналізувати.

Інформацію щодо зовнішнього вигляду садиби, тобто оздоблення споруд та огорожі, ми можемо знайти у справі 19986, що датується 1765 р., у якій після опису та переліку споруд гетьманської садиби подається перелік різноманітних елементів декору, які ще не встигли використати: «разных резных штук на места не поставленных»⁵. А саме: «К залу во дворе и от саду: термусов – 2, кашкет – 1, корона – 1. К надворной стороне на средину: корона – 1, сидящих купидонов – 2. К залу на два большие крыльца: на тумбы стоящих в разных видах купидонов с приличными знаками – 6, капителей с волютами и листьями – 8. К среднему корпусу и залу: капителей пилястровых с волютми и листьями – 10, капителей ко флигелям пилястровых с волютми – 30. Да к флигелям около кровли к шести фронтонам купидонов в разных видах – 12. К точеным шести десяти вазам на-

¹ Васильчиков А. Семейство Разумовских: в 5 т. Тип-я М. М. Стасюлевича, 1880. Т. 1. С. 132.

² Полное собрание законов Российской империи. Санкт-Петербург: Тип-я II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. Т. 13. С. 340.

³ Фурсова Ю. В. До питання про дослідження матеріалів, підготовлених для потреб гетьманської резиденції Розумовського в Батурині. (за матеріалах ЦДІАК України м. Київ). *Ніжинська старовина: Збірник наукових праць. Серія «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України»*, № 13. 2020. Вип. 28 (31). С. 110–120.

⁴ Фурсова Ю. В. До питання дослідження садиби гетьмана Кирила Розумовського в Батурині на вул. Київській (на матеріалах ЦДІАК України м. Київ). *Сіверянський літопис*. 2019. № 1. С. 47–50.

⁵ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19986. Арк. 25.

борние кракштини и фестоны – 14. К залу и среднему корпусу: машкарь в арнаменти разными манерами – 24, под окна подвесных штук с арнаментом и кракштинами – 21. Да к флигелям над окна и под окна ж клеймец в орнаменты – 16. К передним въездным воротам: купидонов придерживающих вазов – 4, клеймов больших и маленьких в арнаменты и с цветами – 6. Над воротми ж статуя летящая называемая фата науголья с трубою – 1, марсов – 4, клеймец – 25, корон больших – 2, да разных штук – 71»⁶ Така урочистість та пишність елементів декору (купідони, корони, вази та різні скульптури) характерна для стилю бароко.

Варто зазначити, що до кінця XVIII ст. на території Гетьманщини був поширений бароковий стиль. Історик Т. Таїрова-Яковлева у праці «Повседневная жизнь, досуг и тадиции казацкой элиты Украинского гетманства» наводить відомості, що більшість гетьманських палаців зводилась та оздоблювалася саме в бароковому стилі⁷. Тому можемо припустити, що не став винятком і гетьманський палац К. Розумовського.

Перед нами постає й інше не менш цікаве питання, що стосується гетьманської садиби – її кольорова гамма. Так, згідно з проаналізованими на сьогодні архівними справами, ми можемо дізнатися, яку саме та в якій кількості фарбу використовували для потреб будівництва гетьманської садиби. Звернемося до справи, датованої 1757 р. «Про поставку в Батурин для будівництва гетьманського палацу малярів та фарб, скла, заліза і полотна», у якій наведено відомості щодо кількості фарби, що йшла на потреби будівництва гетьманського будинку в Батурині. Так, у серпні 1757 р. було придбано «минеи 20 фунтов, умбри 10 фунтов, белил 10 пуд, 28 фунтов, сурику 21 фунт с половиной, умбри 12 фунтов, жиру рибячого 27 фунтов», у вересні – «блевасу – 11 пуд 3 фунта, вохри – 6 пуд 20 фунтов, железа 42 пуда»⁸, у жовтні – «сажи 3 пуда, вохри 4,5 пуд». У листопаді цього ж року було придбано малярних фарб: «Сурику – 21,5 фунта, умбри – 12 фунт, блейвасу – 11 пуд 3 фунта, вохри – 14 пуд, сажи – 3 пуда»⁹.

Перелік більшості цих же фарб зустрічаємо і в справі «Про адміністративне та господарське керівництво діяльністю батуринського будівельного комплексу», що датується 1765 р.: «лазорь, болюс, поташ, каневерь, блейвас, сурик, вохра, ярь»¹⁰.

Безперечно, водночас із доставкою фарб для потреб батуринського будівництва вівся і пошук малярів. Наприклад, батуринський сотник Дмитро Стожок у 1757 р. отримав наказ про пошук і відрядження для фарбування гетьманського будинку 7 малярів.

Якщо проаналізувати кольори, які отримують при використанні вище зазначених фарб, то можемо виявити, що в оздобленні гетьманської садиби переважала кольорова гама жовтого, коричневого, червоного кольорів. До речі, саме ці кольори характерні для бароко. До прикладу: болюс – бурий колір, що використовувався також у якості ґрунту під час золочення; блейвас давав відтінки білого кольору, сурік був джерелом помаранчевого пігменту, умбра – коричневого, вохра – від світло-жовтого до темно-жовтого.

Доповнити інформацію щодо оздоблення гетьманської садиби можна, проаналізувавши контракти «Експедиції Батуринського та Глухівського» будівництва, укладені з різними майстрами, згідно з якими вони мали виконати певний обсяг робіт для гетьманського палацу.

Так, столяр Василь Чухліб у 1762 р. мав виконати такі роботи: «выточить к оному строению из своего дерева дубовых болюс две тысячи триста ценою каждую по семь копеек с половиною», а в 1764 р. він мав виконати в головному бу-

⁶ ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19986. Арк. 25 зв.–26.

⁷ Таїрова-Яковлева Т. Г. Повседневная жизнь, досуг и традиции казацкой элиты Украинского гетманства. Санкт-Петербург: Алетейя, 2016. С. 19–43.

⁸ ЦДІАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19990. Арк. 55–55 зв.

⁹ Там само. Арк. 99.

¹⁰ Там само. Спр. 19986. Арк. 27–28.

динку столярні роботи з наданих йому готових матеріалів¹¹. Золотар Федір Загорівський мав виконувати всі золотарські роботи під час будівництва та оздоблення гетьманської садиби: «обовязался какие не случаются при том строении золотарские работы как вновь что золотым так и к починке своими руками искуснейшим и гладким майстерством что только не приказано будет делать с поспешностью и прилежанием.... Он сам Загоровский производит прилежное наблюдение у показаним им малярам работи какие приказано будет производить что только принадлежит к окрашиванию столярних уборов левкасемем и строений разних»¹².

Підтвердження щодо оздоблення золотом гетьманської садиби знаходимо у контракті, укладеному з майстром Анісімом Золотобоем, який мав доставити: «к строению батуринскому 150 книг золота самого чистого чирвоного в коих книгах листов должно битъ по 60, которому дано тогда от экспедиции строения в задаток денег 150 руб.»¹³.

Підсумовуючи, можемо сміливо припустити, що гетьманська садиба К. Розумовського, розташована по вул. Київській, у середині XVIII ст. була оздоблена в бароковому стилі. Однак порушені у статті питання не розкриті повною мірою, адже для повноцінного розуміння потрібно продовжити дослідження архівних матеріалів. Насамкінець зазначимо, що залишається відкритим питання авторства садиби, час її зведення та подальших неодноразових перебудов.

References

Tairova-Yakovleva, T. (2016). *Povsednevnyaya zhizn', dosug i tradicii kazackoj elity ukrainskogo get'manstva* [Daily life, leisure, and traditions of the Cossacks' elite of the Ukrainian Hetmanate]. St. Petersburg, Russia.

Fursova, J. (2019). *Do pytannia doslidzhennia sadyby hetmana Kyryla Rozumovskogo v Baturyni na vul. Kyivskii* (na materialax TsDIAK Ukrainy m. Kyiv) [To the question of the Hetman's estate research Kyrylo Rozumovsky in Baturyn on the Kyivska street (based on materials of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*. Chernihiv, Ukraine.

Fursova, J. (2020) *Do pytannia pro doslidzhennia materialiv, pidgotovlenyh dlia potreby hetmanskoj rezydentsii Rozumovskogo v Baturyni* (na materialax TsDIAK Ukrainy m. Kyiv) [To the question of research materials prepared for needs Razumovsky's hetman's residence in Baturin (based on materials of the Central Intelligence Agency of Ukraine)]. *Nizhynska starovyna: Zbirnyk naukovykh prats. Seriya «Pamiatkoznavstvo Pivnichno-Skhidnogo regionu Ukrainy» – Nizhyn antiquity: Collection of scientific works. Series «Monument Studies of the North-Eastern Region of Ukraine»*. Nizhyn, Ukraine.

Centralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], f. 51, op. 3, d. 19990.

Centralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], f. 51, op. 3, d. 19986.

Фурсова Юлія Володимирівна – завідувач відділу «Палац гетьмана Кирила Розумовського» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця». (вул. Небережна, 1, м. Батурин, 16512, Україна).

Fursova Julia V. – Head of the Department «Palace of the Hetman Kyryll Razumovsky» National Historical and Cultural Reserve «Hetman's capital» (1 Naberezhna Street, Baturin, 16512, Ukraine).

E-mail: b.palaz@ukr.net

¹¹ Там само. Арк. 36–37 зв.

¹² Там само.

¹³ Там само.

**REGARDING THE DECORATION OF THE HETMAN'S MANOR
KYRYL ROZUMOVSKY IN BATURYN ON KYIV STREET
(BASED ON FUND MATERIALS № 51. OF THE CENTRAL STATE
HISTORICAL ARCHIVE OF UKRAINE, KYIV)**

The purpose of the study is to analyze the available publications related to the decoration of the Hetman's manor of Kyryll Rozumovsky on Kyivska Street in the city of Baturyn (current address - 47 V. Yushchenko Street). The article also introduces into scientific circulation historical sources that related to this topic and are stored in the Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv. The materials presented in the article will allow to learn more about the construction of Baturyn in the middle of the eighteenth century.

The main task of this publication is to reveal evidence that help to find out the architectural style of the palace. Also, another task is providing information about the masters who were involved in the construction of the hetman's estate.

The scientific novelty lies in the first comprehensive analysis of publications and the introduction new archival materials from the fund № 51 of the Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv into scientific circulation.

The topic of the hetman's estate of Kyryll Rozumovsky is important for scientific research in the general context of the study of the history of the hetman's capital Baturyn, the life and work of the Baturyn hetmans. During the preparation of the publication the author used general scientific methods of historical research.

Conclusions: *Despite of available previous scientific research, today there are many unresolved issues regarding the hetman's estate of Kyryll Rozumovsky, which was located on the hetman's capital Baturyn the Kyivska Street.*

The study of this topic makes it possible to deepen the available information about the hetman's estate of Kyryll Rozumovsky and in the future to make its drawing-reconstruction for presentation in the museum exposition. Scientific problem raised by the author are not fully disclosed, because this topic requires further research.

Key words: *hetman's estate, Hetman Kyryll Razumovsky, Baturyn, Expedition of Baturyn and Glukhiv construction.*

Дата подання: 5 лютого 2021 р.

Дата затвердження до друку: 18 березня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Фурсова Ю. Щодо оздоблення гетьманської садиби Кирила Розумовського в Батурині на вул. Київській (на матеріалах фонду № 51 Центрального державного історичного архіву України, м. Київ). *Сіверянський літопис*. 2021. № 1. С. 41–45. DOI: 10.5281/zenodo.4655980.

Цитування за стандартом APA

Fursova, J. (2021). Schodo ozdoblennya getmanskoyi sadyby Kyryla Rozumovskogo v Baturyni na vul. Kiyivskiy (na materialah fondu №51 Tsentralnogo derzhavnogo istorichnogo arhivu Ukrayini, m. Kiyiv) [Regarding the decoration of the hetman's manor Kyryl Rozumovsky in Baturyn on Kyiv Street (based on fund materials № 51. of the Central state historical archive of Ukraine, Kyiv)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, 41–45. DOI: 10.5281/zenodo.4655980.

